

בין שתיים לארבע

מיכל גוברין

הילדה היתה נעוצת לנפשה בכל יום בשעות הצהריים. עם תום הארוחה המהבילה והמסודרת, שהיתה מוגשת מגות מגות על שולחן המטבח הקטן מכוסה הפורמייקה. "צריך לאכול הרבה חלבונים כדי שהעצמות תהיינה חזקות, וגור כדי שהעיניים תהיינה חזקות" — היו המשפטים שחזרו וזרו את הילדה בכל יום בצהריים. בין בליעה לבליעה, כאשר עיניה היו שטות רחוק רחוק, אל עץ הלבנה הגבוה, שהלך והקריח מול חלון המטבח, ואשר בין ענפיו המסוקסים היו מדלגות במשק כנפיים ובקול המולה יוני בר אפורות וכבדות. כאשר סוף קצרת הלפתן היה מתגלה מתחת לחוטי הרברבר המתקתקים עד בחילה, היו הצלחות עוברות מעל לראשו של האב, אל הכיור, שהיה עטוף סחבה, כדי לעצור את הטפות, שטפטפו במרדנות על ארונות הכלים ועל הרצפה. ואז, בכל יום מחדש, היתה הילדה מופקרת לתהום שנפצרה בכסנה. לשעתיים שבין שתיים וארבע, אשר יוקפאו, עד שיחזור העולם ויפשיר למסלולו הרגיל. עד שיצאו הילדים מאחורי דלתות הבתים, הנעולות והמריחות כל אחת מריח תבשילים אחרים, וירדו לחצר. עד שיתעוררו ההורים, ובקול זירז יושיבו את הילדה במטבח ליד ארוחת המינחה. ועד שתעבור אותה מועקה, אותה צביטה חזקה בבטן, שהיתה אחוזת בה תמיד. בשעות אלה.

הרגעים הראשונים של הזמן ללא זמן מולאו עדיין בסדרת עיסוקים של אחרי הארוחה. האם טרודה בסידור הכלים האחד על גבי השני בפירמידות, שהוכיחו תמיד מחדש את חוקי שיווי המשקל הבלתי אפשריים ביותר, ובמילויים במים — "עד אחרי השינה". והאב כבר מילא את המטבח הקטן, מלא ריחות הדלעת ומרק הירקות, בריח הסיגר הפשוט, שהתערבב בעשן מי הקומקום, שנמוגו. בהפיצם אדים לכל עבר, לתוך ספל התה המסורתי. ועד שגמר האב למצוץ את חתיכת הסוכר הקשה ואת קצה סיגרו לחליפין, בין גערותיה של האם נגד העישון, נגד התה, נגד הלכלוך, נגד, עוד יכלה הילדה לכוץ את רגליה על כסא המטבח, וללקק טבליית שוקולד, שחכתה לה מאחורי השמשה השבורה של ארון הכלים, מלא התבלינים ואבקות האפיה, או למצוץ סוכרית דבש, שהיתה מוצאת בתחתית תיק העור של האב, בין גרגרי הטבק וכרטיסי האוטובוס המשומשים, שרפרדו אותו.

אולם, כשגם שעת רצון אחרונה זו נמוגה, כשהעתון צנח על משקפיו של האב, וקול נחרתו נענה ברטינותיה הממל-מלות של האם הנרדמת, השתלטה על הבית כולו דממה ארוכה, מאימת.

אז נסגרה דלת ההווה בחדר-משמעות, וחדר הילדה טבע בשעמומו. ריח נפתלין התפתל בין חרכי הארונות, מבין הסודורים, שהורדו זה לא מכבר, עם בהלת השוא של הורה הראשון, שאחרי הויעו עוד ימים רבים של חמסין. הריח הלעגני, צבט בנחירי הילדה ופער עוד יותר את הזרות שבחלונות האפורים הקרועים, אשר כתמיד, עם בוא החורף, היו מבוטעים ככפני אסון מתקרב. היא התישבה על הספה המרופדת שמיכה קוצנית, מבלי שתוכל להחליט במה תעסיק את עצמה בנצח המודחל לעברה. תוך גרירת רגלה היחפה אל פיה, ונשיכה של צפרניה, שט ועלה מבטה אל החלון, ונתקע בו רחוק רחוק, בנקודה מטושטשת באחד הרקיעים העליונים. כשסיימו שיני הילדה לנגוס את צפרני שתי הרגליים, התנערה פתאום ממבטה, ובמצמצה בחזקה בעיניה, עדיין המשיכו החלון ומסגרתו לרטוט מתחת לעפעפיה בירוק שהפך סגול ורחני ונקוה לכתם אחד שחור.

המפלט היחיד היתה המרפסת, שמרצפותיה היו עדיין חמות מקרני שמש הבוקר החורפית. על מסעד הכסא השבור, שהועתק, עם הכנסת הריהוט החדש, ממקום הכבוד שלו בחדר האוכל אל המרפסת, התקפלה הילדה, כשראשה תחוב בין ברזלי המעקה החמים, ומבטה מרחף בין עלי הצמחים העלובים, שניסה אביה לגדל בעציצי האזבסט. המראה החדש, שהוטבע בעיניה, שאב עמו המיית תורי בר, אוויר עמוס ריח דשא קצוץ ועלי שלכת אסופים, ואת דמותו של עץ הלבנה, המתחכך בחתולים שחורים וביונים, הקופ-צות מענפיו אל חוטי עמוד הטלפון הסמוך. האימה הסתומה, שהשרה עליה החדר, הלכה ונדחקה מריאותיה, הלכה והתפוגגה, בהחליפה את מקומה, עם גלי נשימותיה המתחככות פנימה, לשמחה כבושה, בלתי מוסברת, שחילחלה ונדחקה אל גרונה, וכמעט והתפרצה בצעקה. בנושכה בחזקה גוש סוודר, שדחקה לפיה כדי לחסום את הצעקה, התמכרה הילדה בכבדות לגלי האושר השוטפים את חזה, והסוחפים אתם תמונות קטועות מקריות. שבת בבוקר עם אבא בצריפי המשרדים שממול, בהרצאה בפני השכנים. חגיגה של פתאום, וכף היד הגדולה והחמה של אבא, או, מראהו של הנגר המשפחתי המחייך אל בנו השמן מעל ערמת פיגומי

הארון החדש, שחיכו להתקנתם, כשהם מדיפים ריחות עץ, דבק ולכה מהממים. או צבעה הכחול המסמא של מכונית ארוכה, שחלפה באותו רגע חרישית בכביש שלמטה, בהר-תירה מאחוריה כתם כחול עמוס אור.

כמעט משותקת היתה הילדה מעומס המראות. אך, פתאום, כשם שקמה והתנתקה מאחיזת האימה של הספה והחדר, גם כעת, כאילו משהו בתוכה החליט שמספיק, ומיד מצאה את עצמה בלב סדרה מסובכת של פעולות חרישיות, שגועדו תחילה לפתיחת דלת ההווה של חדרה והחזרתה המווסתת למקום, ובהמשך, לפתיחת דלת הכניסה, אשר למרות הלחיי-צה המאומנת על כל גימת סבוב שלה, ומריחת לשון מנעולה הקריר ברוק, עדיין העלתה קולות חריקה, שהקפיצו את לב הילדה, וסחררו בהלמותם את כל חדר המדרגות.

ריחות אבק דק וגבס נדפו מחדר המדרגות, ובישרו את הדרור המחכה בחצר. הטריקה הסופית בעד ריח החדר, שיוותה לחופש המתקרב בשעיטה, תחת דילוגי רגליה ה"ארוכות של הילדה, נימה של הרפתקאת סתרים.

קרירות סתיו עמדה בחצר. השמש, המסתתרת מאחורי העננים הנחפזים, שלחה מידי פעם מרבצי אור, שהיו רצים על פני החצר, מטפסים ומאירים לרגע את קיר הבית, ונעלמים, בהשארים כתם אור חיזור על גבעות הכורכר. בקצה ערוגת הדשא הקצוץ בקפידה בכסרגל, התנמנם חתול, אשר חמק בסירוב מתפנק מפני הושטת היד הקטנה והמהוססת של הילדה. עץ הליבנה הידירתי התרומם בין רגבי אדמה מדושני עלי שלכת, שילשולים ושרידים מר-קיבים של מקלות ארטיק ובדלי סיגריות. ברפיון השמחה, שפיגג את גופה, לא יכלה אפילו הילדה להחליט, כהרגלה קמוץ השפתיים לעיני הילדים, לטפס על העץ. אך לבסוף, דחפה אותה החצר הריקה, והיא לפתה את הגזע הערום של העץ. החצאית המתלבטת בין ברכיה הפריעה לה, וכתמיד הבחינה בתמהון בפיסת הבד הזרה לה, שהיתה כרוכה בחשיבות סביב מתניה. כדי להצליח לטפס על הגזע החלקלק היה על הילדה להסיר את נעליה הכבדות, ואת גרבי-הצמר, המקופלים בקפידה על ידי אימה, וללפות באצבעות יחפות את עורקי העץ. אולם, כבדות השממון וחמימות אור השמש המקרית, ריפו את אבריה, והיא סיכלה את רגליה והתישבה, בפרישת החצאית סביב סביב על רגבי האדמה. לרגלי העץ, מבטה היה נעוץ בקנוקנת עלה מצהיב, אשר הלך והתרכך, ומולו עלו עכשיו מראות עדנה בלתי משוערים. אך כעבור רגע חתך את המראה כאב חד בעיניים, שלא מצמצו כדי לא להפסיד דבר מהתמונה המשכרת. ואולי היה זה ריח הזבל הדשן, שעלה משקי הגג, אשר הלך והתקרב אל מחסן הכלים, וגרף את הילדה מסערות חלומותיה חזרה אל תחת עץ הליבנה.

הגג התקרב בין גבעולי הדשא הגבוהים. לבוש מכנסי עבודה כחולים עשויים בד גס, וחולצה מופשלת-שרוולים, שהיתה תחובה ברישול בחגורה הצרה של מכנסיו. נעליו הכבדות השיקו קצובות במרצפות השבילים, ועל גבו היו מונחים סלי גומי שחורים ממולאים כלי עבודה. פניו הכהים נהרו במבט רך, אשר הגביר את אפלת שפמו ותלתליו השחורים הכבדים.

תמיד בעוברו בשבילי-החצר על אופניו החלודים, היה הגגן תולה בילדה חיוך אלים, ועיניים שחורות. לאט ובשקט, כשהיתה נגרת בעלבון אחרי הילדים הגדולים המגחכים, היה הגגן, שהופיע פתאום חרישית עם מזמרתו מאחורי השי-חיים, כמו גל חום שריכך סביבה פתאום את מצבטות הרגע, היה ברור לה, שהחום הזה מופנה רק אליה, שהחיוך אליה, ושהוא עובר בדממה בפינת הגגן רק כדי להסתכל בה. כשהיה מתקרב, השתדלה להראות יפה. לא להתרוצץ. לדאוג ששם-לתה לא תתבדר. להפסיק לרגע את המשחק, לעמוד ולהס-תכל עליו. חששה פן ישימו לב שאר הילדים למבטו הכהה של הגגן. היה ברור לה, מבלי שתישאל, מבלי שאיש יאמר

לה, שהמבט יפסק אז. שהחום יתקרר פתאום. שזה אסור. לכן, לאחר מעשה, בימים בהם התעוררה עוד לפני הפצרותיו של אביה מרעש מקצרת הדשא, וכשהריח המהמם של דשא קצוץ היה מסתבך בין רגליה המדשדשות בערימות הקצוצות בשובה הביתה, היתה הולכת סחור סחור, סביב לבניין, כדי לעקוף את מחסן הכלים ואת מבטו הכהה של הגגן, אשר התחייך בפתחו.

כשהתקרב הגגן, היו אברי הילדה רפויים מכדי שתסובב את ראשה, תקום ותלך. מפוגגים מכדי שתנתק את מבטה שריחף על הדמות הלבושה כחול גס, אשר התקדמה בנקישות נעי-ליים קצובות לאורך השביל, בין שיחי הפרחים. גם כשהיה ברור שהפעם מתקרב הגגן ישירות לעברה, לא יכלה לנתק מבטה, שנשפך מתוכה מבלי שתוכל לחסום את שיטפו. כשנעצר, היה מבטה תקוע בחגורתו, שכוסתה לפרקים בשולי החולצה, שעלתה וירדה לקצב נשימתו.

"כמה את שוקלת?"

השקט הסמיך, שצימג את הילדה, נופץ בקולו הכבד של הגגן, שהיה מחוספס כקול אדם שזה זמן רב לא הגיע את לשונו. הילדה נסוגה קמעה לאחור. כאילו נתפסה ערומה, ונסתה בחיך מהוסס לכסות את גופה.

"כמה את שוקלת?"

הפעם כבר חזר החיוך הכבד לעיניו של הגגן, וורם מהם רק חום כהה ורך. לשוא התאמצה הילדה לקרוא לעורה למראות מסויידים של משקלי בתי-מרקחת, ועליהם קופסת תרומה, או משקל חדר האחות המצופה שעונית מבריקה, התמונות התנדפו מקופסת קודקודה עוד לפני שגולו, ומבטה, שנשפך החוצה, כאילו רוקן את ראשה עד סחרחרות "אני... אני לא יודעת."

מחגורת הגגן, שהתקדמה צעד נוסף אל עיניה, שמעה: "את רוצה שאני אשקול אותך?"

וכעת, היה מבטו של הגגן, שרבץ ברכות על ערפה, כמו מגלגל אותה בעל כורחה על הדשא. היא אספה את רגליה אל מתחת לחצאיתה הפרושה. רגבים שרטו את עור ברכיה, ופירורים קטנים וקשים נגרפו לגרביותיה. כשנעמדה לצידו של הגגן, עוד דאגה לישר את חצאיתה, כאילו לקראת נסיעה. כאילו הדשא המשועמם, שיחי הפרחים המעטים, שניסו בעייפות לצמוח בין קצף מי הכביסה ושולליות הביוב שמתחת לעמודי הבטון, כאילו העץ, שהלך והתרחק, כאילו כולם נפרדים ממנה משום מה בחגיגות. וברפיון, שאחו בה, לא הצליחה, גם אחרי כמה בליעות, לכעכע את גושי המועקה, שסכרו את גרונה.

מעולם לא נכנסה אל מחסן הכלים. גם מראהו מבחוץ לא היה יותר מזיכרון מטושטש ממעבריה המשתמטים ליד דלתו. עכשיו, כשמצאה עצמה לפתע בתוכו, הוקפה חשיכה סמיכה, וריח אדמה מפוררת מעורב בצחנת צואת עכברים ריכך עוד יותר את ברכיה הרפויות.

"חכי כאן. אני אדליק את האור."

דלת תברול המתנגנת עם כל תנועה, נסגרה. בחשכה שמעה הילדה רק קולות נקישת קורות ופיצפוצ קרשים קטנים, שכי-גראה נקרו בדרכו של הגגן אל הקיר השני, אל קופסת החשמל. במחסן החשוך כמעט לגמרי, המלא שברי רהיטים עציצי בטון וספרים תלושי-דפים, הסתגן האור יותר מבעד לערימות-שקי החול, שנישאר בחלונותיו מהמלחמה האח-רונה, מאשר מהמגורה הצבועה כחול-הסוואה, ואשר רק הדליחה צללים מירכתי. לשאל איפה המשקל, או למת, לא עלה כלל על לב הילדה. וגם אם היתה מגסה, היה הגוש החלקלק והנוקשה, שהצטבר בגרונה, סותם את הדרך בפני ההברות. על אף החשיכה, הבינה, שעליה להיות נחמדה, כמו תמיד כשעובר לידה הגגן. למרות הקושי הרב להגיע את גופה מרפוינו ניסתה למתוח אבריה. בעיניה, הקרועות במאמץ, לא קלטתה יותר מאשר גושים אפלים חסרי צורה. הצחנת, החשיכה וקולות הפיצפוצ גאו סביב עד שכמעט

רישום — רולי אריאלי

לעבר המשמעות המורכבת

על מישל חדאד ושירתו

ששון סומך

כאשר הופיע בשנת 1969 ספרו הראשון של מישל חדאד הנקרא "המדרגות המוליכות אל מעמקינו", היווה הדבר הפתעה לא-קטנה לכל מי שעקב אחר חיי הספרות הערבית בישראל.

כי-על-כן, היתה זאת הופעת-בכורה מקובצת לאו דווקא של משורר צעיר ובלתי נודע, אלא של סופר ותיק ורב פעלים, איש שהיה למעשה אחד המשכילים הערבים המעטים שנותרו לפליטה בישראל לאחר קום המדינה. ועוד זאת: איש שכבר בתקופת המנדאט נהג לפרסם מפרי עטו.

למען האמת, גם בעשרים השנים שבין 1948 והופעת ספר-הביכורים של חדאד היה המשורר פעיל בחיי הרוח של עיר הולדתו, נצרת. הוא כתב, באותן שנים, שירים בפרוזה, עורר משוררים וסופרים צעירים, ואף פירסם ירחון פרטי צנוע בשם אל-מוג'תמע ("החב-רה"). אולם איש לא ציפה, שמורה נעים-הליכות ואבהי זה יופיע באיחור רב כל-כך ובאמתחתו ספר-שירים כה בלתי-שיגרת, כה צעיר, כה שונה.

כאמור, חדאד הוא בן העיר נצרת. הוא נולד שם בשנת 1919, ושם הוא משמש בהוראה עד היום. שיר-תו המוקדמת הלכה, במידה רבה, בתלם, וסיגלה את הנוסח הערבי-אמריקאי של ג'בראן ח'ליל ג'בראן ובני אסכולתו — שירה רוחנית, אינטימית, הכתובה בפרוזה גבוהה ובלשון מנופה, סנטימנטאלית. שירה זו מרבה, בדרך כלל, לדוש במישור ובשקיפות בנושאים כגון האדם וגורלו, אכזבות האהבה, אימת המוות, המיסתורין, האל. קשה לומר שחדאד הצטיין בשלבי-כתיבתו המוקדמים בעצמותיות בולטת לעין. והנה מופיע הוא בסוף שנות ה-60, ומביא עמו שירה חדשה לחלו-טין, שירה מודרנית, שלא נותר בה, כמעט, זכר לנוסח הרומנטי השחוק, שירה הבוחלת בהיגד התמים, החד-משמע, ומנסה לחדור לנבכי החוויה לא דווקא ע"י "הכללות", אלא באמצעות צירופי-לשון ואסוציאציות חד-פעמיות, וזאת בסגנון ובטכניקה שהשירה הערבית המסורתית לא הכירה אותם.

אחד משירי הקובץ הנזכר, "המדרגות המוליכות אל מעמקינו", שיר הנקרא "נמלים וכנפיים לה", עשה לו כנפיים ותורגם לכמה שפות, וביניהן עברית. שו-רותיו הראשונות של השיר די בהן כדי לתת מושג-מה על סיגנונו החדש של המשורר:

על הגורן העתיקה איברתי ניירותיי
הסולמות דקים היו, רצוצים.
— ילד, השב לי טובתך.
— על שכמי נרתק נמלים, ובנרתיק חלילי, זמירי וספרי.
— ועפרוניך, ילדי?
— איברתיים על גורניך.
— דוד הוא שאין לשאתו. השפלנו לגרילינו כל שבידנו.
כתשנו אוג בצופרנינו, וסנטרינו ניגרו עד-ברכיים. לריח
הזעתר בלענו וירנו ורמעתנו. בעטו בנו
טלאי-עכונינו, ואנו התכורצנו בתוך צמרמורת עורנו,
קופלנו רצוננו על-סירוב, וכאשר פרשנו מול נצנוצי
החשיכה — הרחק מהירת האורות — ראינו בתוכנו אנשים
אחרים.

קשה לומר שנוסח זה יש בו מן המדהים ועוקר ההרים לגבי מי שרגיל בקריאת שירה מודרנית, אבל בעיני קוראים רבים ברחוב הערבי היתה שירה זו בבחינת חילול הקודש. היא נכתבה בלי משקל, בלי חריזה, בלי היוזקות למשחקי הרטוריקה החביבים על ה-משוררים הערבים זה מאות בשנים. יתר-על-כן, הקו-רא הערבי הורגל לא רק במיבנה ריתמי ברור ומחייב, אלא גם בתימאטיקה נהירה וחד-משמעית, תימאטיקה המסווגת — מכאנית כמעט — לפי נושאים ותת-נושאים, שהמשורר והקורא מהלכים בשביליהם ללא צורך במאמץ רוחני רב מדי.

אולם לא רק הבלתי-שיגרת שבסגנון ובגישה הביאו עליו, על המשורר, קיתונות של התנפרות ושל זעם, הוא אף גונה, לעיתים דווקא ע"י קוראים צעירים, על כך שהוא כותב שירה "מיסטית" ואוטורית, ומונית, כביכול מתוך נוחות והתפשרות עם השלטון, את הנו-שא הלאומי, הפלשתינאי. וכל זאת, יש לזכור היטב, בימים שבהם עלתה יוקרתם של "משוררי ההתנג-דות", שמעם הגיע אל קצות העולם הערבי ואף מעבר לו.

אבל המעיין היטב בשירתו של חדאד ימצא, ששירה זו אינה מרחפת כה רחוק מן המציאות, ובוודאי אינה מסתגרת במיגדל-של-שן. המציאות העכשווית, ואפי-לו התימה הלאומית, מסתרות בין שיטי השירים, ולעיתים אף צפות על פני השטח ותופסות את מרכזו של השיר. בדרך כלל נחבאת המציאות, (וכאן עיקר החידוש אצל חדאד) בתוך הדימויים שלו, וביתר-שאת בביטויים אקראיים, בבחינת מסיח לפי תומו, כפי שיעיד הקטע הבא מתוך שיר הנקרא "הנס הראשון":

הסטיקיה שליך שתי הכנסיות התעוררה
לקול תפילות-איך-עומק.
לפנים היה זה בית-ספר מתחיל
שבו, לפני רבע מאה ארוכה,
לימדתי אותיות וספרות
ומבנה העולם
וגם שיננתי את המעשיות המזויפות
ככתוב בספרים...

שיר זה מופיע בספר שיריו הרביעי — והאחרון עד-כה — של מישל חדאד, "אם תשאל", אשר ראה אור בשנת 1975. וכאן המקום לשוב אל המקום שפתחתי בו את רשימתי ולספר, שעם הופעת ספרו הראשון של חדאד לא תמו ההפתעות. המשורר כמו מצא את עצמו, והחל מרעיף שירים וקובצי-שירה בתדירות האופיינית עד מאוד לפריחה מאוחרת. בשנת 1972, למשל, הופיעו שני ספרי-שירה משלו:

"אלף לילה של ימינו" ו"התקרבות השעות והמחוגים" (אגב, שם הספר האחרון יכול להתפרש אף כ"הת-קרבות השעונים והמילים", וגם זו דוגמה טובה לסג-נוני החדש, המורכב והרב משמע, של חדאד). יצויין, שבאחד מספרים אלה ניסה המשורר לעבור לחריזה ולמשקל, כאילו להוכיח למבקרי השמרנים, שאין הוא מוותר על הפרוודיה הקלאסית מחוסר יכולת, אלא דווקא ביודעין, וכי כוחו הפרוודי בהחלט במותניו. ניסיונותיו הממוקצבים הניבו, כמדומה, את אחת הקלושות שבחטיבות-שירתו של חדאד, ולא ייפלא, איפוא, שהוא חזר אל הנוסח של שיר-בפרוזה, וסגנונו הלך ונעשה אישי יותר, אוטורי יותר.

לשונו של חדאד בכללותה נושאת תווי-היכר נוצריים מובהקים, ורבים בשירתו הסמלים ושימושי-הלשון המזכירים את הברית החדשה ואת המקרא. בכך הוא דומה לכמה משוררים חדשים הפועלים בלבנון של ימינו, כגון אונסי אל-חאג' ו-שוקי אבי-שקרא (שאח-דים משיריהם הופיעו בתרגום עברי בקובץ "נהר פרפר" הוצאת ספרית פועלים, 1973). למען האמת, חדאד חב למשוררים אלה ולרעיהם מאנשי קבוצת "שער" בבירות חוב גדול, וייתכן שאלמלי השפעתם המכרעת לא היתה מתחוללת בשירתו אותה תמורה מפתיעה שעשאתו (יראה זה פאראדוקס) ליוצר מקו-רי.

אסיים בשיר קצר מאוד של חדאד, אף הוא מקובץ שיריו האחרון, ושמו "המפתחות":
כף-היד המקועקעת בהבטחות
ניפנפה בלי-הרף, נעלמה
והסיפור התחיל מסופו
והמפתחות שהשלכנו אל תחתית הים
משכו את תשומת לבם של הדגים האוהבים
והם החלו לאסוף צדפים צבעוניים
כמסגרת לאהבת-אנוש.
אחר, שחו לעבר החוף
להשליך מפתחות-לבם על החול.

"משה סנה בקולו ועמו"

אלבום הכולל שני תקליטים ממבחר נאומיו וכן אלבום צילומים ביוגרפיים, מלווה קטעי קישור שנבחרו מדבריו,

מעלה סיפור חייו ופעלו, שהוא גם סיפור חייה של קופה סוערת וגורלית בדברי ימינו.

האלבומים יחולקו כשי לתורמים לקרן ההנצחה. ההכנסות תוקדשנה למימון פרסום מבחר כתביו של משה סנה.

הוועד הציבורי להנצחת זכרו של משה סנה
ת"ד 46110, תל-אביב.

ומעדה מחניקתם. היא קמצה את אגרוסיה והתאמצה להמשיך ולהודק מבלי לשאול איפה המישקל, או למה. פיצפון קרשים הביא את צעדי הגנן הכבדים מהצד השני של המחסן. בחשיכה חייכה הילדה לעברו את חיוכה הנחמד כדי שהכל יעבור, כדי שימשך בדרכו על אופניו. "אני ארים אותך אל המישקל".
מגע קר מתחת להצאייתה, והיא הורמה מתארץ. רגליה הרפויית כמו נתקו מגופה וראשה התמוסס. אחיזתו הסוגרת של הגנן הצמידה אותה אל ברכיו. קרירות מחוספסת צימרה רה את עמוד שידרתה ואת תלתליה.
"תפך אני אדע כמה את שוקלת."
המהם הגנן.
"... כמה שאת שוקלת."
חזר וגהר מעל לראשה.

הילדה עוד חייכה את חיוכה הנחמד, שכאילו נתקע על שפתיה. גופה, שטולטל בידיו החזקות של הגנן, כאילו זרם זה כבר ונטש אותה. רק צביטות הקרירות עדיין התקיימו בו.

כשהעמיד אותה הגנן חזרה על הארץ, ורגליה, ולא כפותיו, נשאו את מישקלה, לא-התמוטטה, משום מה. גל פתאומי של ריח צואת עכברים וגומי רקוב היפה בה. רגע עמדה מאובנת על מקומה, כשהחיוך הנחמד עדיין מתוח בחשיכה על פניה.

את המילים — "את רוצה לדעת כמה את שוקלת?" — כבר שמעה הילדה מאחורי ראשה, כשהתחילה פתאום, כאילו נמתחה כבובת קפיץ מרקדת, לרוץ על הקרשים, סלי הגומי השחור, המגרפות, ופרצה את דלת הברזל, שנפתחה תחת ידה בחריקה מתגננת. באור אחר הצהריים, שהתפרץ פתאום בחוף, סומאו השיחים, שלוליות הביוב וחורי מחילות העכברים לשאיפת אוויר אחת, שקפאה בבטנה שקופה וללא תחתית. ראיתה שבה אליה רק בקומה השנייה, ליד דלת השכנים, שהדיפה כרגיל ריח קציצות מתסגנות וצנונים. היא סחבה את תחתוניה הקטנים, שהפריעו לה, כלפי מעלה, ובלב רועם, שטלטל את כל חדר המדרגות הסירה את המפתח התלוי בשרוך על צווארה. בכוונה את המפתח הרועד אל מול חור המנעול, שוב כוסה הכל חשיכה. כאילו כל גופה זרם והתרוקן דרך עיניה. פתאום, מבלי לזכור בדיוק כיצד, מצאה את עצמה בין כתליו המשועממים של חדרה.

כשהקיצו ההורים הבית, התמלא המטבח אדי מי קומקום וריח תפוזים נסחטים. דלתות חמורות-סבר נפרצו ללא הש-גחה, ואל חדרה התנפלו קולות הסירים המושלכים למקומם, ושיעולו הממושך ורווי הסיגריות של האב. אולם באותו עם, הרעשים מלאי הביטחון העצמי, שהיו תמיד ממיסים את המחנק החלול מביטנה, התנפצו ונסוגו מזוגיות עיניה ומנקישות הצמרורים, אשר לא הרפו מערפה.

אל המטבח הובהלה הילדה לקול קריאות השמחה המוגזמות של האם, וכשהיא מתחבטת ומוצאת לרגע מסתור בין קירות המיסדרון הפהה, שוב הושלכה אל חום המטבח ואדי, והוצנחה אל כסאה בזווית השולחן, מול החלון הפעור אל שמי החורף האפורים.

כשהשוקולד ומיץ התפוזים, שנחקו אל קרבה, ערבו עד בחילה חמוץ ומתוק בגרונה, עוד המשיכה הילדה מתחת לשולחן למשוך את תחתוניה, ומבטה, שבהה רחוק רחוק מעבר לזרועות הקרחת של העץ בחלון, נופץ, רק כשגונב השולחן במטלית רטובה משיירי העוגה וכתמי הקפה, הרוע-דים על פניו.

מבלי משים נגררה הילדה אל החלון הגדול והפרוץ של חדר ההורים, שהורים דרכו רוח פרצים וריח מזרונים ספוגי חמיצות סיגריות וזרות.

צעקות הילדים, שעלו אל מרומי החלון, צנחו מבלי לגעת במבטה הרפוי של הילדה, שהסתבך בזרועות העץ ובטיפות הגשם המתכחשות

פריס, 1973.

הבארו המטפס

9

מעט על אובדן חרותו. היו אלה ימי המשפט, אך ליבו של ג'אן דיי ברוגי היה נתון רק לקורותיו של יונתן וילד. בטרם תסתיים הקראת הרומן, הגיע יום התלייה. על העגלה, בחברת הנוזיר, ערך ג'אן דיי ברוגי את מסעו האחרון כאדם חי. את התליות באומברווה היו מבצעים על עץ-אלון גדול, במרכז הכיכר. סביב-סביב התקהל העם במעגל.

עניבת החנק כבר נתהדקה אל צווארו, והנה שמע ג'אן דיי ברוגי שריקה מבין הענפים. נשא פניו. קוזימו היה שם והספר סגור בידו.

— אמור כיצד הוא מסתיים, — הפטיר הנידון.
— צר לי לומר לך, ג'אן, — ענה קוזימו, — סופו של יונתן שהוא נתלה בצווארו.

— תודה. כך יהיה גם עלי! שלום לך! — והוא עצמו בעט בסולם, ונחנק.

כשהגופה חדלה לפרפר, התפור ההמון. קוזימו נשאר עד הלילה, רכוב על הענף שממנו נשתלשל התלוי. כל פעם שאחד העורבים היה מתקרב לנקר בעיניה או בחוטמה של הגופה, היה קוזימו מגרש אותו בניפנוף מצנפתו

8 "סיפור חייו של יונתן וילד המנח" (1743) הוא אחד מספריו של הנרי פילדינג (1707-1754), מחבר רומאנים אנגלי, שהשתייך לזרם הריאליסטי ובספריו חיקה בדרך של אירוניה את הסגנון המוראליסטי-המתחמד של ריצ'ארדסון.